

Opening bij tentoonstelling West Fries Museum Hoorn
door R. Dobbie

5-8-2001

Collectie Gerk Groenendijk

I

Dames en Heren,

Met veel genoegen heb ik de uitnodiging aanvaard om de tentoonstelling "Tin door de eeuwen heen" te openen.

Ik heb daarvoor een paar redenen. In de eerste plaats doe ik dat graag uit achting voor de verzamelaar, die zijn collectie voor deze expositie heeft afgestaan. In de tweede plaats vind ik het een eer juist in deze stad die opening te mogen verrichten. Ik ben namelijk ~~een oud~~ inwoner van Hoorn. ^{gedurende een korte periode ~~in~~ geweest.} Indertijd verblijvend in een bekend etablissement hier ter stede, namelijk "De Krententuin". Nu kan ik mij voorstellen, dat er bij U ambivalente gevoelens opwellen. Om die snel de kop in te drukken zij vermeld, dat ik in de periode 1939-1940, hier als soldaat was gedetacheerd, waarbij De Krententuin ons als ^{keram} onderkomen diende. Gedurende die periode heb ik Uw mooie stad en haar omgeving leren kennen en waarderen.

"TIN DOOR DE EEUWEN HEEN".

Inderdaad heeft dit metaal reeds gedurende meer dan 5000 jaar zijn diensten aan de mensheid bewezen en ook nu nog is dat het geval. Denkt U aan de toepassingen ervan in de electronica, de chemie en de metaalindustrie, of om wat dichterbij huis te ^{blijven} aan het blik voor de conservenindustrie.

Tin is een metaal, dat thans nog op ^{maar} een paar plaatsen in de wereld wordt gevonden en wel in Maleisië, Indonesië, Thailand, Bolivia en Nigeria. Het is daardoor vrij kostbaar in vergelijking met bijvoorbeeld koper, zink en ijzer. Er zijn op dit ondermaanse meer vindplaatsen van goud dan van tin. Er is dan ook in recente tijden naarstig naar vervangers gezocht. Was een reep chocolade vroeger verpakt in tinfoelie, nu gebruikt men daarvoor aluminiumblad.

De voorwerpen hier op de tentoonstelling stammen echter uit een tijd, dat Europa -- en wel de Engelse tinmijnen in de graafschappen Cornwall en Devon en de mijnen in Saksen en Bohemen -- Voor 100% konden voorzien in de benodigde grondstof.

De toegenomen vraag in de wereld en de uitputting of economisch niet meer rendabel te exploiteren Europesche mijnen, waren er de oorzaak van dat het Europesche aandeel in de wereldproductie van tin steeds verder terugliep. Omstreeks het midden van de 19e eeuw leverde Engeland nog circa 40% van de behoefte aan dit metaal. Dit aandeel is nu praktisch nihil.

In de middeleeuwen werd tin voornamelijk gebruikt voor het maken van huishoudelijke voorwerpen en gelegeerd met koper, als brons, toegepast bij het gieten van kerkklokken, kanonnen, kookpotten, vizzels e.d.

Men heeft lange tijd aangenomen, dat tinwerk eerst in de zestiende eeuw algemeen in de huishouding werd toegepast. Mogelijk kwam men tot deze mening, omdat voor de hand liggende gegevens, zoals bijvoorbeeld het nagenoeg ontbreken van middeleeuws tinwerk, deze conclusie schenen te wettigen. Door de vele opgravingen die de laatste jaren hebben plaatsgevonden en door onderzoek in de archieven is gebleken dat deze opvatting niet juist is.

In de ^{veertiende} ~~veertiende~~ eeuw en ^{vroeger} ~~vroeger~~ kochten de burgers tinnen kannen en schotels. In de vijftiende en zestiende eeuw kan met recht

van een bloeitijd van het tin als huishoudelijk voorwerp worden

gesproken, ^{volgens B.M. Kay wordt vastgesteld dat in zijden, aan vorming} Niet slechts de rijke burgers, maar ook de minder

bedeelden hadden hun kannen, ^{kanonnen, kookpotten etc} en schotels. In een boedelinventaris

uit 1460 van een bakker werden 19 grote en kleine schotels

alsmede 8 tinnen kannen vermeld. En als U weet, dat de goede

man aan meubilair twee banken, zes stoelen en twee kisten bezat.

~~bezat~~

→ = Sauskommen, teljoren, pispotten

vereischt word".

In de 19e eeuw ging het snel bergafwaarts met het tinnegieters-ambacht. In 1819 waren er in het hele land nog slechts ca. 60 werkplaatsen. En als U dan weet, dat in Amsterdam alleen al in 1688 87 tinnegieterijen waren, dan is die achteruitgang wel duidelijk. Naast de opheffing van de gilden, waren er nog andere factoren, die de tinnegieterij geen goed deden. Er was langzamerhand een veelheid van andere veelal goedkopere materialen op de markt gekomen, zoals allerlei vormen van ceramiek emaille, blik, glas etc. Doordat er geen gildekeuren meer waren die waakten over de kwaliteit van het tin ontstonden ook op dit terrein allerlei misstanden. In het bijzonder is het knoeien van de tinnegieters met het door hen gebruikte materiaal een interessant onderwerp. De meest voorkomende klacht betreft het overmatig gebruik van lood. De tinnegieter kon tin in zuivere toestand niet verwerken. Door toevoeging van een kleine hoeveelheid lood verkreeg het materiaal de nodige hardheid en vloeiende het beter in de vorm. Aangezien lood veel goedkoper was dan tin -- in 1638 kostte 100 pond tin ca. 70 gulden en dezelfde hoeveelheid lood 7 gulden -- was de verleiding groot meer lood te gebruiken dan was toegestaan. Immers daardoor kon de tinnegieter de kostprijs van zijn product drukken. De overheid, de zwakheid van haar onderdanen op het gebied van het maken van winst kennende, had dan ook allerlei bepalingen gemaakt, die de toepassing van het percentage lood in de ~~Y~~legering regelde. Teveel lood verzwakte het voorwerp, terwijl het bovendien schadelijk voor de gezondheid was. De heren tinnegieters die vonden dat de gezondheidszorg niet hun terrein was, bedachten een veelheid van foefjes om toch meer lood te kunnen gebruiken

V

dan geoorloofd was. Zij tekenden hun werk met onbekende merken of vergaten er een merk op te slaan. Onderdelen van kannen, zoals bijv. het deksel en het hengsel werden van zeer slechte alliages vervaardigd. Brutale vakgenoten sloegen op minderwaardig materiaal, merken voor goede alliages, zoals bijv. een tinnegieter uit een stad in Limburg in het begin van de 17e eeuw deed. Zijn collega's lieten door hem gegoten borden essaïëren te Antwerpen. Het resultaat was dat het bord uit een alliage gegoten bleek, weinig beter dan loodgieters soldeer. Kannen met een hoog percentage lood hadden waarschijnlijk als enig voordeel, dat ze een geducht wapen waren in een herberg, waar men moeilijkheden metterdaad, d.w.z. metterhand ging oplossen. In 1405 strafte de Zwolse magistraat een zekere Hendrik met 20 lb. boete, omdat hij zijn broer Werner 's nachts in het wijnhuis een kan naar het hoofd had gesmeten, waardoor de broer werd gewond.

Ik zou mijn enigzins willekeurige sprongen door de geschiedenis van het tin en de tinnegieterij willen besluiten met een paar algemene opmerkingen. Wat U hier ziet is grotendeels bijeengebracht door een verzamelaar, die dat heeft gedaan met veel kennis en opoffering van tijd en geld. De ene verzamelaar heeft alleen oog voor de esthetische kant van de bijeengebrachte voorwerpen. Hij verlustigt zich aan de schoonheid van het materiaal of de fraaie vorm. De ander verdiept zich in de techniek. Hoe werden voorwerp gemaakt en welke gereedschappen werden daar bij gebruikt. Een derde interesseert zich in de cultuur-historische aspecten van het verzamelde. Er is misschien geen metaal aan te wijzen, dat in het leven van alledag van vóór de 19e eeuw, zulk een belangrijke plaats heeft ingenomen, dan

juist het tin , waaruit de hier ten toon gestelde voorwerpen
zijn gegoten.

U als bezoeker van deze expositie moet voor Uzelf uitmaken
welke van de hiervoor genoemde punten Uw belangstelling wekken.
Daarbij wens ik U veel kijkplezier.